

ZAŁOŻENIA I CELE EDUKACJI SEKSUALNEJ

PRZEWODNIK

Porozumienia na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej dzieci i młodzieży w polskiej szkole

Edukacja seksualna dzieci i młodzieży w niektórych krajach wciąż wzbudza emocje. Dyskusja toczy się wokół następujących kwestii:

- czy dzieciom i młodzieży w ogóle należy przekazywać wiedzę dotyczącą ich seksualności i seksualności człowieka,
- kto powinien to robić, szkoła czy rodzice,
- od jakiego wieku można lub należy rozpocząć edukację seksualną,
- jaki powinien być jej zakres,
- jakie wartości powinno się promować,
- jakie metody nauczania powinny być stosowane, jakich należy unikać.

Należy zapewnić młodym ludziom dostęp do edukacji, informacji i usług, które umożliwią im zrozumienie własnej seksualności, pomogą uchronić się przed niepożądaną ciążą, zakażeniem chorobami przenoszonymi drogą płciową, wykorzystaniem seksualnym i przemocą oraz pozwolą osiągnąć dojrzałość niezbędną do podejmowania odpowiedzialnych decyzji.

Dostęp do informacji, edukacji i usług należy do podstawowych praw człowieka przysługujących młodzieży, w szczególności do ich prawa do zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego¹.

Te działania na rzecz młodzieży powinny obejmować kształtowanie w młodych mężczyznach szacunku dla autonomii kobiet i gotowości do ponoszenia wspólnie z kobietami odpowiedzialności za sprawy związane z seksualnością i prokreacją.

Program działania, Kair 1994, art. 7.41

Ustalenia międzynarodowe

Najważniejsza z wymienionych kwestii: czy edukacja seksualna jest w ogóle potrzebna dzieciom i młodzieży, została rozstrzygnięta na szczeblu międzynarodowym, m.in. podczas Światowej Konferencji na rzecz Ludności i Rozwoju (Kair, 1994) oraz IV Światowej Konferencji na rzecz Kobiet (Pekin, 1995). Polska uczestniczyła w obu

**Porozumienie na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej
dzieci i młodzieży w polskiej szkole**

konferencjach, a ich dokumenty końcowe przyjęła bez zastrzeżeń, tym samym zobowiązując się do realizowania zawartych w nich zapisów..

Obradujące państwa uznały, że cena, jaką płacą młodzi ludzie za brak rzetelnej wiedzy na temat seksualności człowieka i zdrowia reprodukcyjnego, jest tak wysoka, iż rządy zobowiązane są do podjęcia odpowiednich działań na rzecz zmiany tej sytuacji. Najbardziej widocznymi skutkami braku edukacji seksualnej lub jej niewłaściwej jakości są przypadki zarażeń wirusem HIV i innymi chorobami przenoszonymi drogą płciową oraz wczesne i nie planowane ciążę dziewcząt i młodych kobiet.

Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 20. listopada 1989 roku zobowiązała rządy do zapewnienia młodym ludziom edukacji, poradnictwa i świadczeń z zakresu zdrowia seksualnego.

Ponadto **Komitet Praw Dziecka** podczas 33. sesji w roku 2003 wydał Komentarz Ogólny (nr 4.92003) pt. *Zdrowie i rozwój małoletnich w kontekście Konwencji o prawach dziecka*. W dokumencie zostały przedstawione zobowiązania dla państw-stron. Komitet w kontekście kwestii informowania, poradnictwa i świadczeń zdrowotnych, stojąc na stanowisku, że wczesne małżeństwa i ciążę małoletnich są istotnym czynnikiem powodującym ich problemy zdrowotne, zobowiązuje państwa-strony do zapewnienia małoletnim dostępu do informacji w zakresie seksualności i reprodukcji, włączając w to informację na temat planowania rodziny, metod i środków antykoncepcyjnych, niebezpieczeństw związanych z wczesną ciążą, zapobiegania HIV/AIDS i innych chorób przenoszonych drogą płciową, i to niezależnie od stanu cywilnego osoby małoletniej oraz zgody rodziców lub opiekunów (pkt 26-28).

Podczas 14. Światowego Kongresu Seksuologów w Hongkongu, 26 sierpnia 1999 roku, przyjęta została **Powszechna deklaracja praw seksualnych**. Uznano, że seksualność jest integralną częścią osobowości każdego człowieka. Pełny rozwój osobowości zależy od zaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka, takich jak pragnienie kontaktu, intymności, ekspresji uczuć, przyjemności, czułości i miłości.

Zdaniem Sexuality Information and Education Council of the United States (**SIECUS, amerykańska organizacja zajmująca się edukacją w zakresie seksualności**), program rzetelnej edukacji seksualnej powinien rozpocząć się w przedszkolu i obejmować młodzież do 18. roku życia. W celu zapewnienia uczniom dostępu do informacji i umożliwienia im rozwijania swoich kompetencji interpersonalnych program nauczania powinien zawierać szeroki zakres dostosowanych do wieku i zgodnych z wiedzą medyczną informacji dotyczących seksualności, z uwzględnieniem zagadnień rozwoju fizycznego, relacji międzyludzkich, umiejętności postaw asertywnych, antykoncepcji oraz zapobiegania chorobom przenoszonym drogą płciową.

Mimo różnic kulturowych i religijnych państwa dostrzegły potrzebę zmiany utrwalonych w społeczeństwach wzorców dotyczących ról kobiet i mężczyzn. Stereotypy te wywierają bowiem zasadniczy wpływ na zachowania seksualne ludzi i są główną przyczyną dyskryminujących postaw wobec dziewcząt i kobiet. Przejawem dyskryminacji są nie tylko różne formy przemocy seksualnej, ale także zwyczaj obciążania kobiety całkowitą odpowiedzialnością za skutki zachowań seksualnych, np. za prokreację i zapobieganie ciąży.

**Porozumienie na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej
dzieci i młodzieży w polskiej szkole**

Istotne jest więc, by programy edukacyjne poświęcone seksualności człowieka były zgodne z zasadą równości kobiet i mężczyzn oraz promowały partnerski model relacji między kobietą i mężczyzną. Ich podstawą musi być pełne poszanowanie praw seksualnych oraz praw reprodukcyjnych.

Innym celem edukacji seksualnej jest zwiększenie odpowiedzialności mężczyzn w życiu seksualnym. Przed realizatorami i twórcami programów edukacji seksualnej stoi więc trudne zadanie podważania stereotypów utrudniających kobietom osiągnięcie równych praw w życiu społecznym i prywatnym.

Standardy

Aby spełnić wymagania określone w dokumentach międzynarodowych, wzorcowy program edukacji seksualnej powinien w sposób kompleksowy łączyć przekazywanie informacji z dostarczaniem wiedzy, pozwalającej młodzieży podchodzić pozytywnie i odpowiedzialnie do własnej seksualności.

Istotne jest nabywanie przez młodych ludzi umiejętności porozumiewania się, asertywnego zachowania, odpowiedzialnego podejmowania decyzji. Wykształcenie tych umiejętności wiąże się z koniecznością budowania i wzmacniania indywidualnego poczucia wartości i świadomości własnych praw.

Jest to szczególnie ważne w przypadku dziewcząt i kobiet, których potrzeby seksualne przez wieki pozostawały nie dostrzegane, a prawa seksualne negowane. Paradoksalnie jednak to właśnie kobiety były obciążane w społeczeństwie odpowiedzialnością za sferę seksualną. Skutki tego są wciąż bardzo odczuwalne w codziennym życiu prywatnym i społecznym.

Równie ważna jest więc praca nad tym, by zwiększyć poczucie odpowiedzialności chłopców i mężczyzn za swoje zachowania seksualne. Warunkiem tego jest ukształtowanie partnerskich, opartych na zasadach równości płci relacji między dziewczętami i chłopcami – kobietami i mężczyznami.

Szkoła jest oczywiście tylko elementem systemu kształtującego postawy dzieci i młodzieży. Może jednak wywrzeć pozytywny wpływ na relacje między ludźmi oraz na takie zjawiska społeczne, jak: zbyt wczesne rodzicielstwo, zakażenia chorobami przenoszonymi drogą płciową, przemoc seksualna.

Właściwie prowadzona edukacja seksualna w szkole:

- **stanowi najlepszą formę zabezpieczenia przed przemocą seksualną, molestowaniem i gwałtem;**

**Porozumienie na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej
dzieci i młodzieży w polskiej szkole**

Młodzież, która otrzymała edukację seksualną, zdaje sobie w szczególności sprawę z tego, że należy określać własne granice, że odmowa uczestnictwa w czynnościach seksualnych stanowi element ich wolności i podmiotowości oraz posiada umiejętność odróżniania zalotów od napastowania.

- **pozwała młodzieży w pozytywny sposób podchodzić do własnej seksualności;**
- **zwiększa szanse na stworzenie szczęśliwych związków;**

Seksualność jest integralną sferą życia człowieka. Bywa bardzo ważnym źródłem energii, przyjemności i satysfakcji, ale także lęków, kompleksów i frustracji. Stosunek ludzi do seksu i własnej seksualności jest ukształtowany przez kulturę. Ciężą więc na nim przesady, nie zawsze uzasadnione obawy i uprzedzenia. Skutkiem tego bywa często poczucie winy oraz problemy z budowaniem udanych relacji. Edukacja seksualna odgrywa więc ogromną rolę w kształtowaniu odpowiedzialności, podejmowaniu rozsądnych decyzji życiowych, kształtowaniu szacunku dla siebie i innych.

Zajęcia z edukacji seksualnej są okazją do obalenia wielu mitów i wyjaśnienia wątpliwości. Mogą pomóc młodym ludziom zrozumieć i zaakceptować zachodzące w nich procesy fizyczne i psychiczne. Wiedza o własnej seksualności jest niezwykle ważna zarówno dla jakości życia człowieka jak i dla ochrony przed wykorzystaniem, instrumentalizacją i przemocą seksualną.

- **umożliwia dostarczenie dzieciom rzetelnej informacji w sposób dostosowany do ich wieku oraz do możliwości pojmowania;**

Już najmłodsze dzieci zadają pytania, na które rodzice nie zawsze potrafią odpowiedzieć. Dla wielu dorosłych tematy związane z seksualnością stanowią tabu; nie umieją o nich otwarcie mówić. Woleliby więc często, by w tej funkcji wyręczała ich szkoła.

Z kolei ci rodzice, którzy nie odpowiadają dzieciom na pytania dotyczące seksu sądząc, że jest na to zbyt wcześnie, muszą być świadomi, że ich postawa też stanowi pewną odpowiedź. Jest sygnałem dla dziecka, że seksualność jest czymś wstydlivym i niedobrym.

- **stwarza szansę sprostowania błędnych informacji docierających do młodych ludzi;**

Dzieci i młodzież budują swoją wiedzę na temat seksu na podstawie informacji uzyskanych z różnych źródeł, w tym także od rówieśników lub ze środków masowego przekazu, w dużej mierze z internetu. Sięgają też po pisma i filmy pornograficzne. Tak zdobyte wiadomości obciążone są błędami i szkodliwymi stereotypami dotyczącymi seksu oraz wzajemnych relacji między partnerami. Często wpływają na decyzje i postawy młodych ludzi. Bywają przyczyną zachowań krzywdzących inne osoby, ale także źródłem zahamowań i kompleksów.

- **pomaga młodzieży uniknąć problemów związanych z prowadzeniem życia seksualnego;**

**Porozumienie na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej
dzieci i młodzieży w polskiej szkole**

Bez względu na to, jaki jest stosunek dorosłych do seksualności młodzieży, nie sposób negować tego, że młodzi ludzie podejmują współżycie seksualne. Na dorosłych spoczywa odpowiedzialność za dostarczenie im wiedzy, dzięki której będą unikać zagrożeń związanych ze ryzykownymi kontaktami seksualnymi.

Programy edukacji seksualnej muszą więc zawierać rzetelne i zgodne ze współczesnym stanem wiedzy i standardami WHO informacje na temat zapobiegania ciąży, metod i środków antykoncepcyjnych, ich skuteczności, wad i zalet. Muszą także wyczerpująco informować o sposobach uchronienia się przed zarażeniem wirusem HIV i innymi chorobami przenoszonymi drogą płciową.

Niedopuszczalne jest zniekształcanie informacji z jakichkolwiek względów, także ideologicznych. Za przykład takich działań mogą służyć niektóre polskie podręczniki do przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie. Ich autorzy przestrzegają młodzież przed stosowaniem antykoncepcji, podając m.in. tak absurdalne argumenty jak ten, że stosowanie antykoncepcji prowadzi do niepłodności, oziębłości płciowej i utraty szacunku ze strony partnera. Dopuszczone do użytku publicznego podręczniki muszą gwarantować pluralizm ujęć i poszanowanie różnic światopoglądowych. Nauczyciele realizujący treści z zakresu edukacji seksualnej również powinni prezentować wysoki poziom merytoryczny i kompetencje etyczne.

- **przyczynia się do zmiany stereotypów utrudniających kobietom i mężczyznom osiągnięcie równych szans w życiu prywatnym i społecznym;**

Programy edukacji seksualnej powinny być szczególnie wrażliwe na kwestię równości płci. Seksualność ma olbrzymi wpływ na życie ludzi, tak prywatne, jak i społeczne. Stereotypy dotyczące seksualnych ról kobiet i mężczyzn znajdują bezpośrednie odbicie w postrzeganiu społecznych ról kobiet i mężczyzn. Wiąże się to ściśle z tradycyjnym pojmowaniem pozycji kobiety i mężczyzny w rodzinie.

To od kobiety oczekuje się poświęcenia dla innych, całkowitej lub częściowej rezygnacji z własnych aspiracji. Sytuacja rodzinna wpływa na sytuację zawodową kobiet oraz ogranicza ich udział w życiu publicznym i politycznym. Zmiana tych stereotypów jest podstawowym warunkiem rzeczywistego zrównania statusu kobiet i mężczyzn.

- **wpływa na zmianę stosunku do mniejszości seksualnych;**

W programach edukacji seksualnej należy uwzględnić kwestię tożsamości seksualnej. Wielu młodych ludzi zadaje sobie pytania, czy jestem lesbijką czy gejem. Także dlatego tak istotne jest mówienie o tych sprawach. Zajęcia są też dobrą okazją do zwalczania uprzedzeń w stosunku do osób o orientacji homoseksualnej, a także do przekazywania informacji o organizacjach i placówkach, które pomagają osobom homoseksualnym, które np. doświadczyły dyskryminacji. W ramach rzetelnej edukacji seksualnej w szkole powinien znaleźć się przekaz, że miłość homoseksualna jest równie wartościowa jak miłość między osobami różnej płci.

- **ułatwia zrozumienie między chłopcami i dziewczętami - kobietami i mężczyznami;**

**Porozumienie na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej
dzieci i młodzieży w polskiej szkole**

Dziewczęta i chłopcy często skarżą się, że nie rozumieją zachowań płci przeciwnej. Potwierdzają to często ich zachowania. Systematyczne, obowiązkowe i koedukacyjne zajęcia, stwarzające okazję do rozmów, wymiany poglądów i dyskusji na temat odczuć i oczekiwań, mogą przyczynić się do zmiany tej sytuacji. W ramach tych zajęć powinno się uczyć dziewczęta i chłopców umiejętności lepszego porozumiewania się ze sobą i nieulegania tzw. presji rówieśniczej.

- **zwiększa poczucie odpowiedzialności mężczyzn za jakość i skutki związków seksualnych;**

W krajach o dłuższym doświadczeniu w edukacji seksualnej (np. w Holandii i Niemczech) organizuje się specjalne zajęcia dla chłopców. Ich celem jest zwiększenie odpowiedzialności mężczyzn za aktywność seksualną, w tym także za prokreację i zapobieganie ciąży. Olbrzymi nacisk kładzie się na kształtowanie wśród chłopców właściwego, podmiotowego stosunku do dziewcząt i kobiet. W ramach rzetelnej edukacji seksualnej szczególne znaczenie powinno nadawać się kształtowaniu relacji partnerskich w związkach oraz odpowiedzialności mężczyzn.

- **uświadamia młodym ludziom prawa kobiet do seksualności;**

Spółeczeństwo przez wieki odmawiało dziewczętom i kobietom prawa do seksualności. Dziewczęta postrzegane były jako istoty romantyczne, aseksualne. Dorosłe kobiety – jako opiekuńcze matki i żony zaspokajające oczekiwania męża. Programy edukacji seksualnej mają za zadanie uświadomić młodzieży, że wszyscy – chłopcy i dziewczęta, kobiety i mężczyźni – mają odczucia i potrzeby seksualne i jest to jak najbardziej naturalne.

- **kształtuje zachowania i nawyki prozdrowotne;**

Zwłaszcza młode dziewczęta, ale i chłopcy powinni zyskać świadomość tego, że wraz z rozpoczęciem współżycia seksualnego powinni szczególnie zwracać uwagę na swoje zdrowie. Dziewczyny, które zaczęły uprawiać seks powinny regularnie badać się u ginekologa. W ramach edukacji seksualnej młodzi ludzie powinni dostawać informacje z zakresu profilaktyki chorób przenoszonych drogą płciową, a dziewczęta powinny być zachęcane do regularnych badań cytologicznych oraz badań piersi.

- **kształtuje postawy i umiejętności asertywne, może przyczynić się do zapobiegania przemocy na tle seksualnym;**

Młode dziewczyny współżyją latami bez zabezpieczenia, ponieważ wstydzą się lub nie potrafią poprosić partnera o użycie prezerwatywy. Kiedy partner odmawia stosowania środków antykoncepcyjnych, dziewczyny zgadzają się na seks z narażeniem swojego zdrowia, ryzykując zajściem w nieplanowaną ciążę. Chłopcy również często poddają się presji rówieśniczej nakazującej nastolatkowi „zaliczyć” jakąś dziewczynę, żeby nie być gorszym od innych. Jednak to zwłaszcza bardzo młode dziewczyny nie potrafią stawiać granic i godzą się na kontakty seksualne pod presją. Brak asertywności niestety sprzyja sprawcom przemocy, i zdarza się, że dziewczyny, które nie potrafią w sposób zdecydowany odmówić, łatwiej stają się ofiarami osób, które to wykorzystują. Właściwie prowadzona edukacja seksualna powinna kłaść ogromny nacisk na kształtowanie postaw asertywnych u młodzieży.

**Porozumienie na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej
dzieci i młodzieży w polskiej szkole**

Programy edukacji seksualnej powinny:

- zapewniać rzetelną i pełną informację dostosowaną do wieku dziecka;
- zapewniać wiedzę odpowiednio wcześnie, tak aby wyprzedzać doświadczenia młodzieży;
- zapewniać rzetelną i pełną informację na temat antykoncepcji, w tym skuteczności, zalet i wad różnych metod;
- zapewniać rzetelną informację na temat AIDS i sposobu uniknięcia zakażenia wirusem HIV oraz innych chorób przenoszonych drogą płciową;
- kształtować postawy asertywne u młodzieży, podkreślać prawo kobiety do decyzji w sprawach dotyczących seksu, także do odmowy w każdej sytuacji;

- problematyzować kwestie związane z mobbingiem, napastowaniem seksualnym oraz gwałtem, tak aby młodzież uczyła się odróżniać seksualną przemoc od zalotów.

Edukacja seksualna w szkole musi opierać się na:

- założeniu, że seksualność jest niezbywalnym elementem życia każdej jednostki, od narodzin aż do śmierci, oraz że jest dobrem i powinna służyć szczęściu kobiet i mężczyzn;
- pełnym poszanowaniu praw reprodukcyjnych² i praw seksualnych³;
- szacunku dla młodych ludzi i dla ich decyzji;
- akceptacji mniejszości seksualnych;
- zasadzie równości płci;

- rzetelnej naukowej wiedzy i nowoczesnych standardach.

Czy edukacja seksualna przyspiesza inicjację seksualną?

Mimo że ocena skutków programów edukacji seksualnej z różnych względów nie jest prosta, dokonany przez Światową Organizację Zdrowia przegląd wyników trzydziestu pięciu badań (1994) z różnych krajów wykazał, iż wprowadzenie programów edukacji seksualnej do szkół często opóźnia lub zmniejsza aktywność seksualną młodzieży oraz prowadzi do częstszego stosowania antykoncepcji.

Należy dodać, że programy okazywały się skuteczniejsze, gdy wprowadzono je, zanim młodzi ludzie podjęli aktywność seksualną. Lepsze efekty uzyskano także wtedy, gdy przekazywano młodzieży nie tylko praktyczne wiadomości na temat bezpiecznego seksu, ale i wiedzę dotyczącą postaw i norm społecznych. Oznacza to również, że skuteczniejsze okazywały się te programy, które łączyły promocję wstrzemięźliwości seksualnej z rzetelną wiedzą na temat bezpiecznego seksu, niż te, w których nacisk kładziono wyłącznie na namawianie młodzieży do wstrzemięźliwości.

**Porozumienie na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej
dzieci i młodzieży w polskiej szkole**

W wielu krajach uważa się, że edukacja seksualna sprzyja zapobieganiu seksualnemu wykorzystywaniu dzieci i młodzieży.

Stany Zjednoczone, Kalifornia

W trakcie programu doradzano młodzieży, by nie podejmowała współżycia seksualnego, lub gdy je podejmie, stosowała antykoncepcję. Program obejmował treningi z zakresu umiejętności porozumiewania się i świadomego podejmowania decyzji oraz badanie mechanizmów presji, na które narażeni są młodzi ludzie. Badania przeprowadzone po osiemnastu miesiącach od zakończenia programu wykazały, że wśród młodych ludzi objętych programem współżycie seksualne podjęło o prawie 10% osób mniej niż wśród nie objętych. Młodzież, która brała udział w programie, częściej korzystała z antykoncepcji niż ta, która nie brała w nim udziału.

Stany Zjednoczone, zasięg ogólnokrajowy

Badania przeprowadzone na próbie 12 000 młodych ludzi również potwierdziły, że edukacja seksualna nie przyspiesza inicjacji seksualnej wśród młodzieży.

Ameryka, miasta w Meksyku, Ekwadorze, Gwatemali i Chile

Stwierdzono, że młode kobiety, które uczestniczyły w programach edukacji seksualnej, były bardziej skłonne opóźnić swoje pierwsze doświadczenia seksualne niż te nie objęte badaniami.

Doświadczenia wielu krajów potwierdzają wyniki badań. Edukacja seksualna nie przyspiesza inicjacji seksualnej. Co więcej, często ją opóźnia. Przyczynia się także do zmniejszenia liczby zachowań ryzykownych.

Ciekawych wyników na ten temat dostarczyły badania przeprowadzone w środowiskach, w których zapewniano młodzieży, oprócz programów edukacji seksualnej, dostęp do środków antykoncepcyjnych, np. prezerwatyw. Okazało się, że w żadnym z badanych przypadków dostęp do środków antykoncepcyjnych nie przyspieszył inicjacji seksualnej; wpłynął natomiast na częstsze stosowanie antykoncepcji.

Najczęściej nie można stwierdzić, w jaki sposób programy wpłynęły na liczbę ciąż. Jednak udało się to w Baltimore, USA, gdzie badaniem objęto młodzież szkół średnich. Okazało się, że w przypadku młodzieży objętej programem liczba ciąż spadła o 30% w ciągu 28 miesięcy, gdy w porównywalnych szkołach nie objętych programem wzrosła w tym samym czasie o 58%. Warto podkreślić, że młodzież, która korzystała przez trzy lata z programu obejmującego edukację, poradnictwo i dostęp do środków antykoncepcyjnych, rozpoczynała współżycie seksualne średnio o siedem miesięcy później niż ich rówieśnicy.

Dobrze prowadzone programy edukacji seksualnej zwiększają asertywność młodzieży, wyposażają młodych ludzi w umiejętność oparcia się naciskom ze strony partnera lub presji otoczenia. Edukacja seksualna i/lub na temat HIV nie powoduje zwiększenia aktywności seksualnej. Dobrej jakości programy edukacyjne pomagają opóźnić wiek inicjacji seksualnej, a także ochronić aktywną seksualnie młodzież przed chorobami przenoszonymi drogą płciową.

**Porozumienie na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej
dzieci i młodzieży w polskiej szkole**

Potwierdza to raport *Wpływ edukacji seksualnej na zachowanie seksualne młodzieży* autorstwa Grunseit&Kippax WHO/GPA, Genewa 1993,. oraz wnioski z międzynarodowej konferencji *Młodzież a AIDS*, zorganizowanej w 1999 roku w Warszawie.

Również SIECUS stwierdził, że: *Liczne badania i oceny publikowane w literaturze recenzowanej przez środowisko wskazują na to, że rzetelna edukacja seksualna stanowi skuteczną strategię pomocy młodym ludziom w opóźnieniu ich aktywności seksualnej (Problemy i odpowiedzi: Dane o edukacji seksualnej, „Raport SIECUS” 2001, vol. 29, nr 6 –sierpień/wrzesień).*

Ponadto Amerykańskie Stowarzyszenie Psychologiczne oświadczyło: *Tylko rzetelna edukacja seksualna stanowi skuteczną ochronę nastolatków przed ciężką i chorobami przenoszonymi drogą płciową zarówno podczas pierwszego stosunku, jak i w późniejszej aktywności seksualnej* [Amerykańskie Stowarzyszenie Psychologiczne, informacja prasowa, na podstawie badań *Rzetelna edukacja seksualna jest bardziej skuteczna w zapobieganiu zakażeniom HIV, według Amerykańskiego Stowarzyszenia Psychologicznego, <http://www.apa.org/releases/seseducation.html> 23 luty 2005..*

Rzetelna edukacja seksualna opóźnia inicjację seksualną, szczególnie gdy wprowadzona jest odpowiednio wcześnie. Ponadto wykazano, że nastolatki, które przeszły edukację seksualną prawdopodobnie wstrzymują się z aktywnością seksualną do momentu, kiedy będą gotowe, a gdy zdecydują się już na rozpoczęcie współżycia seksualnego, będą używać prezerwatyw i innych form antykoncepcji. Potwierdza to m.in. „Raport UNAIDS”, 1997, pt. *Wpływ HIV i edukacji zdrowia seksualnego na zachowania seksualne młodych ludzi.*

Czy nie byłoby lepiej, gdyby edukacja seksualna pozostała domeną rodziny?

Edukacja seksualna jest procesem kompleksowym. Dokonuje się praktycznie przez całe życie człowieka. Rodzina odgrywa w niej bardzo ważną rolę. Rodzice oddziałują na dziecko nie tylko poprzez bezpośrednie rozmowy, ale także poprzez własną postawę wobec seksu, żony lub męża. Tego wpływu nikt nie może podważyć. Często jednak rodzice z różnych przyczyn nie czują się na siłach, by w odpowiednim czasie i w odpowiedni sposób uświadomić własne dziecko. Woleliby więc, aby to zadanie przejęła szkoła.

W niektórych krajach, np. w Szwecji, prowadzi się programy edukacji seksualnej skierowane do rodziców. Ich celem jest wspieranie rodziców i dostarczanie im wiedzy potrzebnej w kontaktach z dziećmi. Programy te mają jednak charakter pomocniczy i nie zastępują edukacji seksualnej prowadzonej przez szkoły i adresowanej do młodzieży.

Rodzice, którzy sprzeciwiają się edukacji seksualnej w szkole, powinni pamiętać, że dziecko, zgodnie z konwencją o prawach dziecka, ma prawo do informacji.

Doświadczenia wielu organizacji pozarządowych i wielu szkół prowadzących zajęcia profilaktyczne z zakresu przemocy wobec kobiet i dziewcząt jasno wynika, że pozostawienie tego tematu wyłącznie w gestii rodziny sprzyja nie tylko utrzymaniu złych statystyk przemocy wobec dziewcząt w szkole, ale również ukrywaniu przemocy seksualnej, która ma miejsce w rodzinie.

**Porozumienie na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej
dzieci i młodzieży w polskiej szkole**

Czy programy promujące jedynie abstynencję seksualną przyczyniają się do opóźnienia inicjacji seksualnej ?

Według danych zamieszczonych na stronie SIECUS, wynika, że promowanie jedynie abstynencji seksualnej nie przynosi oczekiwanych rezultatów. Z sześciu opublikowanych badań na temat programów promujących jedynie abstynencję żadne nie wykazało znacznego wpływu na opóźnienie inicjacji seksualnej.

Badanie w Kalifornii 7326 uczniów siódmej i ósmej klasy, którzy uczestniczyli w programie promującym jedynie abstynencję, wykazało, że program ten nie miał żadnego wpływu na zachowania seksualne. Prawie dwie trzecie nastolatków uważa, że program *Po prostu powiedz nie* jest nieefektywny i nie zniechęca do aktywności seksualnej.

Panel Narodowych Instytutów Zdrowia dotyczący AIDS orzekł w lutym 1997 roku, że edukacja seksualna promująca jedynie abstynencję stoi w bezpośrednim konflikcie z badaniami naukowymi i ignoruje dowody na skuteczność innych programów.

Trybunał Praw Człowieka o edukacji seksualnej

W 1971 roku do Europejskiej Komisji Praw Człowieka wpłynęła skarga przeciwko Danii ze strony rodziców, którzy utrzymywali, że obowiązkowa edukacja w szkole godzi w ich uczucia religijne i tym samym stanowi pogwałcenie **Europejskiej konwencji praw człowieka i podstawowych wolności**. Trybunał Praw Człowieka zapoznał się z zawartością programu i w 1976 roku wydał orzeczenie, w którym stwierdził, że program nie zawiera treści indoktrynujących, których celem byłoby promowanie określonych zachowań seksualnych. Tym samym nie narusza on praw rodziców do wychowywania dzieci, udzielania im rad oraz ukierunkowywania ich zgodnie z własnymi przekonaniem religijnymi lub filozoficznymi.

Trybunał orzekł, że państwo, wywiązując się ze swoich funkcji w zakresie nauczania i edukacji, musi dbać o to, by informacje lub wiedza zawarte w programie były przekazywane w sposób obiektywny, krytyczny i w ujęciu pluralistycznym. Państwu nie wolno prowadzić indoktrynacji, którą można by było uznać za naruszającą przekonania religijne lub filozoficzne rodziców. (Sprawa Kjeldsen i in. przeciwko Danii, 1976).

Orzeczenie Trybunału Praw Człowieka w praktyce oznacza, że wszystkie programy szkolne muszą mieć charakter pluralistyczny. Niedopuszczalne jest rozwiązanie zastosowane przez polskie Ministerstwo Edukacji Narodowej dotyczące edukacji seksualnej, zgodnie z którym nauczyciel ma prawo wyboru programu odpowiadającego jego opcji światopoglądowej. Nadrzędne jest bowiem prawo dziecka do edukacji wolnej od indoktrynacji oraz prawo rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem.

**Porozumienie na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej
dzieci i młodzieży w polskiej szkole**

Dobre programy edukacji seksualnej mogą ułatwić młodym ludziom rozwiązanie dręczących ich problemów. Mogą także zapobiec pewnej liczbie osobistych dramatów.

Jednak dostęp do informacji nie jest jedynym warunkiem korzystania przez młodzież z przysługujących jej praw do zdrowia reprodukcyjnego i seksualnego. Do innych niezbędnych warunków należy m.in. dostęp do poradnictwa oraz do środków antykoncepcyjnych.

Przykładowe działania z zakresu edukacji seksualnej skierowane do młodzieży w Polsce

Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny

Organizacja pozarządowa, która działa od 1991 roku na rzecz zrównania szans kobiet i mężczyzn, broniąc prawa kobiet do świadomego macierzyństwa, które obejmuje m.in. dostęp do rzetelnej wiedzy z zakresu seksualności człowieka, dostęp do antykoncepcji, prawo do dobrej jakości diagnostyki opieki prenatalnej oraz prawo do przerywania ciąży. Federacja od lat wydaje skierowane do młodzieży broszury i publikacje z zakresu edukacji seksualnej, prowadzi poradnictwo w ramach **Telefonu Zaufania dla Kobiet** oraz regularnie podejmuje działania zmierzające ku wprowadzeniu obowiązkowej, neutralnej światopoglądowo edukacji seksualnej do polskich szkół. Więcej informacji na stronie www.federa.org.pl.

Grupa Edukatorów Seksualnych „Ponton” – edukacja rówieśnicza

„Ponton” to Grupa Edukatorów Seksualnych działająca od 2002 roku przy Federacji na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny. Jest to nieformalna grupa wolontariuszy, którzy zajmują się przede wszystkim edukacją seksualną oraz poradnictwem dla młodzieży w sprawach dojrzewania, antykoncepcji i zdrowia reprodukcyjnego. Wolontariusze „Pontonu” są edukatorami seksualnymi, nie mają jednak statusu ekspertów; pełnią raczej rolę doradców młodzieżowych – pomagają i doradzają młodzieży, a w razie potrzeby kontaktują z ekspertami, np. z lekarzami.

Wolontariusze i wolontariuszki „Pontonu” działają w ramach tzw. edukacji rówieśniczej (*peer education*). Ponieważ, jak wykazują badania, powszechnym źródłem informacji dotyczących życia seksualnego młodych ludzi są ich rówieśnicy, powstała idea edukacji rówieśniczej. Jej założeniem jest to, aby młodzi, odpowiednio przeszkoleni ludzie uczyli swoich rówieśników bądź osoby w zbliżonej grupie wiekowej. Ułatwia to znalezienie wspólnego języka i pozwala na zniwelowanie bariery wieku i zawstydzienia.

Młodzieżowi edukatorzy z „Pontonu” to głównie studenci i studentki pierwszych lat studiów, którzy po szkoleniach z seksuologami, psychologami i ginekologami prowadzą poradnictwo e-mailowe, telefoniczne oraz pogadanki w gimnazjach i liceach. W ramach

**Porozumienie na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej
dzieci i młodzieży w polskiej szkole**

edukacji rówieśniczej „Ponton” organizuje także kilka razy w roku akcje uliczne, (najbardziej znana to akcja walentynkowa pod hasłem *Zarażaj miłością, nie zakażaj HIV*, podczas których młodzież może porozmawiać z edukatorami oraz otrzymać ulotki, broszury, prezerwatywy i gadżety związane z edukacją seksualną. Więcej informacji na stronie www.ponton.org.pl

Fundacja Dzieci Niczyje

Fundacja Dzieci Niczyje działa od 1991 roku. Jest organizacją pozarządową o charakterze *non profit*. Celem działań fundacji jest ochrona dzieci przed krzywdzeniem oraz pomoc dzieciom – ofiarom przemocy i zaniedbania, a także ich rodzinom i opiekunom. W ramach oferty skierowanej bezpośrednio do młodych osób od listopada 2008 roku Fundacja Dzieci Niczyje prowadzi **Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży – 116 111**, przeznaczony dla osób potrzebujących wsparcia, opieki i ochrony. Obsługiwany jest przez psychologów i pedagogów, którzy potrafią rozmawiać z młodymi ludźmi o ich problemach i są w stanie udzielić im profesjonalnej porady w sytuacjach kryzysowych. Konsultanci telefonu zaufania współpracują z ogólnopolską siecią instytucji i organizacji, które w razie potrzeby prowadzą interwencje w sprawach dzieci. W razie podejrzenia, że zdrowie lub życie dziecka jest poważnie zagrożone, konsultanci telefonu uprawnieni są do inicjowania interwencji policyjnej dzięki wypracowanym procedurom współpracy w tym zakresie między Komendą Główną Policji a Fundacją Dzieci Niczyje. Połączenie z numerem 116 111 jest bezpłatne, a konsultanci kierują się zasadą anonimowości i dyskrecji. Młoda osoba może zadzwonić do telefonu z każdą sprawą, z którą nie potrafi sobie sama poradzić, w tym również z problemami związanymi z seksualnością, relacjami z rówieśnikami lub doświadczeniem przemocy. Pytania do konsultantów mogą być także zadawane z poziomu strony internetowej: [www.116 111.pl]. W sytuacji zagrożenia w internecie oraz podczas korzystania z telefonu komórkowego dzieci i młodzież mogą uzyskać pomoc w ramach projektu **helpline.org.pl**. Kontaktując się za pomocą strony internetowej lub specjalnej linii telefonicznej 0 800 100 100, otrzymają porady na temat zapobiegania niebezpiecznym sytuacjom, a także informacje o sposobach postępowania w przypadku wystąpienia zagrożenia.

W placówkach Fundacji Dzieci Niczyje dzieci i młodzież mogą uzyskać bezpłatną pomoc prawną i psychologiczną w sytuacji, kiedy doświadczyły wykorzystywania seksualnego bądź innych form przemocy. W Centrum Pomocy Dzieciom „Mazowiecka” znajduje się pokój przesłuchań, gdzie w przyjaznych warunkach przesłuchiwane są dzieci i młodzież, które stały się ofiarą przestępstwa. W ramach swojej działalności Fundacja udziela również informacji o prawach przysługujących ofierze przestępstwa, przygotowuje do uczestniczenia w procedurach prawnych oraz podejmuje interwencje kryzysowe w przypadkach przestępstw wobec dzieci i młodzieży, w tym wykorzystywania seksualnego. Więcej informacji na stronie www.fdn.pl

Stowarzyszenie „W stronę dziewcząt”

Stowarzyszenie zajmowało się dotąd głównie propagowaniem postaw antyprzemocowych oraz udostępnianiem nauczycielkom i nauczycielom narzędzi do zapobiegania i przeciwdziałania przemocy seksualnej, ze szczególnym uwzględnieniem przemocy wobec dziewcząt. Z naszych szkoleń (około 20 warsztatów w 2008 roku, w sumie około 600 przeszkolonych osób z 12 miast w całej Polsce) wynika, że nauczycielki i nauczyciele boją

**Porozumienie na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej
dzieci i młodzieży w polskiej szkole**

się podejmować kwestie związane z napastowaniem właśnie ze względu na lęk przed wkroczeniem na, jak to często nazywają, „pole minowe” edukacji seksualnej. Z wypowiedzi uczestniczek i uczestników naszych szkoleń, w tym – zakonnic i księży – jasno wynika, że nie rozwiązana kwestia edukacji seksualnej negatywnie wpływa na profilaktykę przemocy seksualnej wobec dziewcząt i chłopców. Jest to bardzo klarowna wskazówka, że zajęcia z edukacji seksualnej powinny się odbywać w każdej szkole, i że ich elementem powinny być zajęcia o przemocy na tle płci i seksualności. Więcej informacji na stronie www.wstronedziewczat.org.pl

Porozumienie na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej dzieci i młodzieży w polskiej szkole⁴

W 2009 r. w Warszawie zawiązało się **Porozumienie na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej dzieci i młodzieży**. W opracowanym wspólnie manifeście strony porozumienia zadeklarowały m.in., że: będą wspólnie działały na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej, będą przekonywały o konieczności wprowadzenia rozwiązań systemowych gwarantujących powszechny i obowiązkowy, dostosowany do wieku dostęp do wiedzy z zakresu seksualności człowieka oparty na międzynarodowych standardach praw człowieka, będą zabiegały o to, aby właściwie prowadzona edukacja seksualna uwzględniała zarówno aspekty kulturowe, etyczne i psychologiczne, jak też informacje o nowoczesnych metodach i środkach zapobiegania ciąży, profilaktykę chorób przenoszonych drogą płciową, w tym HIV/AIDS, oraz prewencję przemocy seksualnej i promowanie relacji partnerskich. Ponadto strony porozumienia zadeklarowały piętnowanie przejawów dyskryminacji i prób upolityczniania problematyki edukacji seksualnej oraz promowanie przykładów dobrej praktyki w zakresie upowszechniania edukacji seksualnej dzieci i młodzieży.

Rekomendacje Porozumienia na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej dzieci i młodzieży w polskiej szkole:

- należy wprowadzić do szkół powszechną, rzetelną, neutralną światopoglądowo i dostosowaną do wieku dziecka edukację seksualną;
- należy zadbać o to, by wszelkie programy edukacji seksualnej dopuszczone do realizacji w szkołach publicznych były zgodne z pluralistycznym modelem nauczania;
- należy zadbać o to, by wiedza przekazywana młodzieży obejmowała obiektywne informacje na temat seksualności człowieka, antykoncepcji, AIDS, zapobiegania zarażeniom wirusem HIV i innymi chorobami przenoszonymi drogą płciową;
- należy w programach z edukacji seksualnej uwzględnić promowanie postaw asertywnych oraz relacji partnerskich, a także profilaktykę przemocy seksualnej i przedwczesnej inicjacji seksualnej;

**Porozumienie na rzecz upowszechniania edukacji seksualnej
dzieci i młodzieży w polskiej szkole**

- należy przeszkolić większą liczbę specjalistów przygotowanych do prowadzenia zajęć z edukacji seksualnej;
- należy zorganizować sieć ogólnodostępnych punktów świadczących poradnictwo dla młodzieży w zakresie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego;
- do szkoleń i zajęć z zakresu edukacji seksualnej należy włączyć informacje o napastowaniu seksualnym, mobbingu i gwałcie.

¹ Zdrowie reprodukcyjne jest stanem dobrego samopoczucia w aspekcie fizycznym, psychicznym i społecznym, a nie wyłącznie brakiem choroby lub niedomagań, we wszystkich sprawach związanych z układem rozrodczym oraz jego funkcjami i procesami. Zdrowie reprodukcyjne oznacza zatem, że ludzie mogą prowadzić satysfakcjonujące i bezpieczne życie seksualne oraz że mają zdolność do reprodukcji, jak również swobodę decydowania, czy, kiedy i ile chcą mieć dzieci (*Platforma działania*, Pekin 1995, art. 94).

² Prawa reprodukcyjne obejmują prawa człowieka, które opierają się na uznaniu fundamentalnego prawa wszystkich par i jednostek do:

1) swobodnego i odpowiedzialnego decydowania, ile i kiedy chcą mieć dzieci, jak również do informacji i środków umożliwiających osiągnięcie tego celu;

2) prawa do możliwie najlepszego zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego;

3) wolnego od dyskryminacji, przymusu i przemocy prawa do podejmowania decyzji w sprawach przemocy?? zgodnie z dokumentami praw człowieka (*Program działania*, Kair 1994, art. 8, 7.2, 7.3 ; *Platforma działania*, Pekin 1995, art. 95).

³ Prawa seksualne obejmują prawa kobiet jako prawa człowieka do sprawowania kontroli nad swoją seksualnością, łącznie ze zdrowiem seksualnym i reprodukcyjnym, oraz do wolnych i odpowiedzialnych decyzji w tych sprawach, podejmowanych bez przymusu, dyskryminacji i przemocy (*Platforma działania*, Pekin 1995, art. 96)

⁴ Sygnatariuszami Porozumienia są: Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, Fundacja Dzieci Niczyje, Fundacja Promocji Zdrowia Seksualnego, Gender Studies UW, Grupa Edukatorów Seksualnych „Ponton”, Polskie Centrum Zdrowia Seksualnego (Londyn), Polskie Towarzystwo Seksuologiczne, Stowarzyszenie „W stronę dziewcząt”, Towarzystwo Rozwoju Rodziny, Związek Nauczycielstwa Polskiego, dr Andrzej Depko, dr Alicja Długołęcka, prof. Zbigniew Izdebski, prof. Stanisław Obirek, dr Grzegorz Południowski, prof. Zbigniew Lew-Starowicz, prof. Magdalena Środa.

Lipiec 2009